

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาเรื่องรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านตามหลักภูมิสังคม ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ และ 2) ศึกษาลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ในการศึกษาใช้วิธีการสำรวจภาคสนามโดยการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เกษตรกร ตลอดจนการเดินทางสำรวจและบันทึกชนิดของไม้ผลและไม้ยืนต้น จากเกษตรกรจำนวน 39 ราย ซึ่ง ผลการวิจัยสามารถนำเสนอได้เป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ตอนที่ 2 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ตอนที่ 3 ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ตอนที่ 1 บริบทตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ความเป็นมา

อดีตบ้านสวนเขื่อนเป็นที่อยู่อาศัยของช่างป่า โดยสมัยเจ้าครองนครแพร่ได้มีการจัดสร้างเพนียด (ชาวบ้านเรียกว่า เขื่อน) สำหรับจับช้าง และถูกละทิ้งเมื่อการใช้งานเสร็จสิ้นลง หลังจากนั้นชาวบ้านเข้าไปทำสวน จึงมีการเรียกติดปากว่า ไปทำสวนที่เขื่อน หรือไปสวนเขื่อน โดยสวน หมายถึง สวนหรือไร่ เมื่อระยะเวลาผ่านไปมีชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่ในสวนเขื่อนเพื่อความสะดวก และประหยัดเวลาในการเดินทาง ในระยะแรกมีการอพยพเข้ามาเพียง 10 หลังคาเรือน คือพื้นที่บริเวณ หมู่ที่ 2 ในปัจจุบัน ต่อมาได้มีการขยายหมู่บ้านเนื่องจากมีประชากรเพิ่มขึ้นไปทางทิศตะวันตกติดกับลำห้วยแม่แคม ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณหมู่ที่ 1 ในปัจจุบัน ในอดีตห้วยแม่แคมมีความใสสะอาดและลึก มีนกหงส์ลงมาเล่นเป็นประจำ ชาวบ้านจึงได้สร้างวัดขึ้น และให้ชื่อว่า วัดท่าหงส์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2440 จึงได้เปลี่ยนชื่อ เป็นวัดสวนเขื่อน

การปลูกลางสาดของบ้านสวนเขื่อนมีมานานกว่า 100 ปี โดยพระยาสุพรรณอุปนัณไชย ซึ่งตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านทุ่งเหนือ หมู่ที่ 3 ต.สวนเขื่อน ไปเยี่ยมพี่ชายที่จังหวัดอุดรดิตถ์ และนำเมล็ดลางสาดกลับมาปลูกที่บ้านทุ่งเหนือ ต่อมามีการขยายพื้นที่ปลูกไปในหมู่ที่ 1 และ 2 ซึ่งมีการวางแผนถึงพันธุกันมาก ทั้งนี้ลางสาดที่ปลูกในพื้นที่นี้เจริญเติบโตงอกงาม มีรสชาดหวานระหว่างปี พ.ศ. 2490 – 2513 มีการปลูกลางสาดโดยทั่วไปในหมู่ที่ 1, 2 และ 3 ในช่วงนั้นมีพื้นที่ปลูกลางสาดมากที่สุด แต่ในปี พ.ศ. 2513 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ทำให้ลางสาดในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งเหนือตายหมด ส่วนลางสาดที่ปลูกในพื้นที่หมู่ที่ 1 และ 2 รอดตายประมาณร้อยละ 80 ในช่วงปี พ.ศ. 2523 – 2524 เกิดภัยแล้งอย่างมากทำให้ลางสาดส่วนใหญ่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตาย ส่วนลางสาดในหมู่ที่ 1 รอดตายประมาณร้อยละ 25 ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ปลูกอยู่บริเวณลุ่มกว่า เนื่องจากภูมิประเทศอยู่ก่อนข้างสูงพื้นที่ปลูกลางสาดในพื้นที่หมู่ที่ 2 จึงนิยมใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นรดน้ำช่วยต้นลางสาด

ข้อมูลด้านกายภาพ

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลสวนเขื่อน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองแพร่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ 12 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ้านถิ่น, ตำบลห้วยม้า, ตำบลน้ำชำ โดยมีอาณาเขต เริ่มต้นจาก บริเวณหมู่ที่ 4 บ้านคงเหนือ ไปจนถึง หมู่ที่ 6 บ้านนาแคมไปจดเขต หมู่ที่ 2 บ้านถิ่นนอก

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลป่าแดง โดยมีแนวเริ่มต้นจาก หมู่ 3 บ้านทุ่งเหนือ, หมู่ที่ 5 บ้านนาควหา และหมู่ที่ 7 บ้านแม่แคม ซึ่งเป็นเขตสุดอำเภอ โดยมีห้วยร่องน้ำเป็นแนวแบ่งเขตหมู่ที่ 5 บ้านนาควหา, หมู่ที่ 7 บ้านแม่แคม ซึ่งเป็นเขตสุดอำเภอ โดยมีห้วยร่องน้ำเป็นแนวแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน โดยมีแนวเริ่มต้นจากหมู่ที่ 5 บ้านนาควหา และหมู่ที่ 6 บ้านนาแคม ซึ่งเป็นเขตสุดตำบล

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลกาญจนา โดยมี หมู่ที่ 4 บ้านคงเหนือ, หมู่ที่ 8 บ้านคงใต้ ไปจดเขตบ้านบ้านหัวฝาย หมู่ที่ 3 ตำบลกาญจนา

ตำบลสวนเขื่อน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 65,517 ไร่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ทำการศึกษามีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านสวนเขื่อน, หมู่ที่ 2 บ้านสวนเขื่อน, หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งเหนือ, หมู่ที่ 9 บ้านหัวทุ่ง และหมู่ที่ 10 บ้านบน (สวนขวัญ)

สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลสวนเขื่อนส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง และมีภูเขา สลับซับซ้อน มีหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนภูเขา จำนวน 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 5 บ้านนาควหา และหมู่ที่ 6 บ้านนาแคม

พื้นที่ภูเขาส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ อยู่ในเขตบริเวณพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่แคม โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออก มีป่าไม้สักหลงเหลืออยู่ค่อนข้างมาก และมีน้ำแม่แคมไหลผ่าน ตำบลสวนเขื่อน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ใช้น้ำจากแม่น้ำนี้ในการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

พื้นที่ราบของตำบลจะอยู่ในบริเวณ หมู่ที่ 1, หมู่ที่ 2, หมู่ที่ 3, หมู่ที่ 4, หมู่ที่ 8, หมู่ที่ 9, และหมู่ที่ 10

ลักษณะภูมิอากาศ

ตำบลสวนเขื่อนมีสภาพภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน มี 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนเริ่ม ตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวเริ่ม ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

จากสถิติภูมิอากาศของสถานีตรวจวัดอากาศ จังหวัดแพร่ (ปี พ.ศ. 2517 – 2548) ซึ่ง ผู้วิจัยนำมาใช้พิจารณาเป็นตัวแทนลักษณะภูมิอากาศในพื้นที่ตำบลสวนเขื่อน สรุปได้ดังนี้ (ตาราง 1)

อุณหภูมิ มีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 26.2 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน เท่ากับ 37.3 องศาเซลเซียส และต่ำสุดในเดือน มกราคม เท่ากับ 15.1 องศาเซลเซียส

ปริมาณน้ำฝน มีปริมาณน้ำฝนรวมตลอดปี 1,081.9 มิลลิเมตร โดยมีปริมาณน้ำฝนสูงสุดในเดือน สิงหาคม เท่ากับ 212.4 มิลลิเมตร ต่ำสุดในเดือน มกราคม เท่ากับ 6.3 มิลลิเมตร

ความชื้นสัมพัทธ์ มีความชื้นสัมพัทธ์ตลอดปี 75.3 เปอร์เซ็นต์ สูงสุดในเดือน กันยายน เท่ากับ 84 เปอร์เซ็นต์ และต่ำสุดในเดือน มีนาคม เท่ากับ 61 เปอร์เซ็นต์

การวิเคราะห์ช่วงฤดูเพาะปลูกพืช ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปลูกพืช โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณน้ำฝนรายเดือนเฉลี่ย และค่าศักยภาพการคายระเหยน้ำของพืชรายเดือนเฉลี่ย (Evapotranspiration: ETo) ของตำบลสวนเขื่อน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมในการเพาะปลูก จะอยู่ในช่วงตั้งแต่กลางเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤศจิกายน และในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนประมาณ 7 – 10 วัน หลังจากหมดฤดูฝนแล้ว และเป็นช่วงที่มีความชื้นหลงเหลืออยู่ในดินเพียงพอสำหรับปลูกพืชไร่และพืชผักอายุสั้นชนิดต่างๆ อาจใช้น้ำจากฝายแหล่งน้ำธรรมชาติเสริมในการเพาะปลูก แต่ทั้งนี้ควรวางแผนการจัดระบบการปลูกพืชให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่

2. ช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ซึ่งมีปริมาณน้ำฝนและการกระจายน้อยหรือไม่เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของพืชอยู่ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนถึง กลางเดือนเมษายนของทุกปีแต่สำหรับในพื้นที่ตำบลนี้ไม่สามารถทำนาปรังได้ เนื่องจากไม่มีน้ำชลประทานอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ในช่วงเดือนสิงหาคมเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกในพื้นที่ลุ่มต่ำน้ำท่วมถึงควรหาแนวทางป้องกันพืชผล เนื่องจากอาจได้รับผลกระทบจากอุทกภัย

ตาราง 1 สถิติภูมิอากาศ ณ สถานีตรวจวัดอากาศจังหวัดแพร่ (ปี พ.ศ.2517 – 2548)

เดือน	ปริมาณ น้ำฝน (มม.)	น้ำฝนที่ใช้ ประโยชน์ (มม.)	จำนวน วันฝน ตก	อุณหภูมิ ต่ำสุด(ซ) (ซ)	อุณหภูมิ สูงสุด (ซ)	อุณหภูมิ เฉลี่ย(ซ)	ความชื้น สัมพัทธ์ (%)	ศักยภาพ การคาย ระเหยน้ำ (มม.)*
ม.ค	6.3	6.2	0.9	15.1	30.9	21.9	74	109.43
ก.พ	9.7	9.5	1.6	16.9	33.4	24.1	67	107.52
มี.ค	24.6	23.6	2.5	20.7	36.1	27.6	61	121.21
เม.ย	77.3	67.7	6.6	23.9	37.3	29.8	63	124.20
พ.ค	174.0	125.6	14.0	24.4	35.2	28.9	74	112.84
มิ.ย	120.6	97.3	15.1	24.4	33.5	28.1	79	101.10
ก.ค	152.5	115.3	18.2	24.1	32.5	27.6	81	97.34
ส.ค	212.4	140.2	20.1	24.0	32.1	27.2	83	114.08
ก.ย	185.4	130.4	17.2	23.8	32.2	27.0	84	105.30
ต.ค	90.0	77.0	10.6	22.6	32.0	26.3	83	120.90
พ.ย	22.1	21.3	3.6	19.3	31.0	24.2	79	110.70
ธ.ค	7.0	6.9	0.9	15.4	29.8	21.6	76	104.78
รวม	1,081.9	821.0	111.3	-	-	-	-	1,329.40
เฉลี่ย	-	-	9.3	21.2	33.0	26.2	75.3	-

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยาจังหวัดแพร่ (2549)

ลักษณะดิน

ลักษณะดินที่พบในพื้นที่ หมู่ 1, 2, 9 และ 10 (ปรากฏในแผนที่โดยเป็นหน่วยที่อยู่อาศัย) พอจะอนุมานตามลักษณะภูมิสัณฐานการเกิดดิน (landform) ได้เป็นชุดดินดงยางเอนจัดอยู่ในกลุ่มชุดดินที่ 33 (ตาราง 2) ส่วนพื้นที่หมู่ 3 เป็นดินคล้ายดินแพร่ที่มีจุดประสีเทาและมีสีน้ำตาลจัดอยู่ในกลุ่มชุดดินที่ 18hi (ตาราง 2)

ลักษณะและสมบัติของดิน

ชุดดินดงยางเอน (Dong Yang En series : Don)

กลุ่มชุดดิน	33
การจำแนกดิน	Fine-silty, mixed, active, isohyperthermic Oxyaquic (Ultic) Haplustalfs.

ลักษณะและสมบัติดิน ชุดดินดงยางเอน จัดเป็นดินทรายแป้งละเอียดลึกมากที่เกิดจากตะกอนน้ำพามาทับถมจากพื้นที่สูงในลักษณะการแพร่กระจายตามความแรงของกระแสน้ำบริเวณพื้นที่เนินตะกอนน้ำพารูปพัด (alluvial fan) สภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย ความลาดชันน้อยกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ การระบายน้ำดีปานกลาง ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ปานกลาง การไหลบ่าของน้ำบนผิวดินปานกลาง และความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง

ดินบนหนา 15 – 20 เซนติเมตร มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทรายแป้งสีน้ำตาลเข้มหรือสีน้ำตาลเข้มปนเหลือง ปฏิกริยาดินเป็นกรดเล็กน้อยถึงเป็นด่างปานกลาง มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 6.5-8.0 ดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง สีน้ำตาล สีน้ำตาลเข้ม หรือสีน้ำตาลปนแดง มีจุดประสีน้ำตาลปนเหลืองหรือสีน้ำตาลแก่ ปฏิกริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่างปานกลาง มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 7.0 – 8.0 (กรมพัฒนาที่ดิน, ม.ป.ป.)

ตาราง 2 ลักษณะและสมบัติดินกลุ่มชุดดิน 33

ความลึก (ซม.)	อินทรีย์วัตถุ	ความจุ แลกเปลี่ยน แคตไอออน	ความอิ่มตัว เบส	ฟอสฟอรัส ที่เป็น ประโยชน์	โพแทสเซียม ที่เป็น ประโยชน์	ความอุดม สมบูรณ์ ของดิน
0 - 25	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	สูง	ปานกลาง
25 - 50	ต่ำ	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง

ดินแพร์ที่มีจุดประสีเทาและมีสีน้ำตาล (Phrea gray mottles, brown variant :

Pre-gm,br)

กลุ่มชุดดิน	18
การจำแนกดิน	Fine-loamy, mixed, active, isohyperthermic Aquic (Kandic) Paleustults.

ลักษณะและสมบัติดิน ดินแพร์ที่มีจุดประสีเทาและมีสีน้ำตาล จัดเป็นดินร่วนละเอียดลึกลึกมากที่เกิดจากตะกอนน้ำพามาทับถมจากพื้นที่สูงในลักษณะการแพร่กระจายตามความแรงของกระแส น้ำ บริเวณพื้นที่ตะพักหรือเนินตะกอนน้ำพารูปพัด (terrace or alluvial fan) สภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย ความลาดชัน น้อยกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ การระบายน้ำค่อนข้างเร็ว ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ปานกลาง การไหลบ่าของน้ำบนผิวดินปานกลาง และความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ

ดินบนหนา 15 – 20 เซนติเมตร มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน สีน้ำตาลเข้ม หรือสีน้ำตาลเข้มปนเหลือง ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดเล็กน้อย มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 5.0 – 6.5 ดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนดินเหนียว ดินล่างชั้นถัดไปในช่วงความลึก 50 – 100 เซนติเมตรจากผิวดิน มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนดินเหนียวปนก้อนกรวด สีน้ำตาล หรือสีน้ำตาลเข้ม พบจุดประสีเทาภายในความลึก 75 เซนติเมตรจากผิวดิน ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดจัด มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 5.0 – 5.5 (ตาราง 3) (กรมพัฒนาที่ดิน, ม.ป.ป.)

ตาราง 3 ลักษณะและสมบัติดินกลุ่มชุดดิน 18

ความลึก (ซม.)	อินทรีย์วัตถุ	ความจุ แลกเปลี่ยน แคตไอออน	ความอิ่มตัว เบส	ฟอสฟอรัส ที่เป็น ประโยชน์	โพแทสเซียม ที่เป็น ประโยชน์	ความอุดม สมบูรณ์ ของดิน
0 - 25	ต่ำ	ต่ำ	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
25 - 50	ต่ำ	ต่ำ	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ

ส่วนความเหมาะสมของดินสำหรับพืช โดยใช้คู่มือการจำแนกความเหมาะสมของดินสำหรับพืชเศรษฐกิจของประเทศไทย (กองสำรวจและจำแนกดิน, 2543) แสดงดังตาราง 4

ตาราง 4 ความเหมาะสมของดินสำหรับพืช

ชุดดิน/ดินคล้าย	ความเหมาะสมของดินสำหรับพืช	
	ยางสด	ลองกอง
ชุดดินดงยางเอน	1	1
ดินแพร์ที่มีจุดประสีเทาและมีสีน้ำตาล	3d	3d

ชั้นความเหมาะสมที่ 1 เป็นดินที่มีความเหมาะสมดีมากสำหรับพืช ในการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างต่อเนื่องควรต้องเพิ่มอินทรีย์วัตถุลงไปดินเพื่อปรับโครงสร้างให้ดีขึ้น ซึ่งจะทำให้การตอบสนองธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อพืชมีประสิทธิภาพ และควรใส่ปุ๋ยเคมีในสัดส่วนที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มผลผลิต

ชั้นความเหมาะสมที่ 3 เป็นดินที่มีความเหมาะสมปานกลางสำหรับพืช เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านการระบายน้ำค่อนข้างเลว ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของพืชโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ความยากง่ายในการแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง โดยการขุดคลองหรือระบายน้ำขนาดเล็กออกไปจากพื้นที่

ข้อมูลด้านชีวภาพ

เกษตรกรตำบลสวนเขื่อนมีการปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าว ถั่วแขก ถั่วเหลือง (พันธุ์ สจ.4 และ ชม.60) ถั่วลิสง (พันธุ์ไทนาน 9) ยาสูบ (พันธุ์เวอร์จิเนีย) นอกจากนี้ยังมีไม้ผล เช่น กล้วย กล้วย มะม่วง กล้วย มะพร้าว มะขาม และกล้วย โดยกล้วยปลูกมากที่สุดในหมู่ที่ 1 รองลงมา คือ หมู่ที่ 3 สำหรับลองกองนั้นเริ่มปลูกเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร และไก่พื้นเมือง

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

แหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพในเขตตำบลและอำเภอ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สหกรณ์การเกษตรและเงินทุนของตนเอง ในด้านการตลาดหรือการจำหน่ายผลผลิตมีพ่อค้าทั้งภายในหมู่บ้านและต่างถิ่นมารับซื้อผลผลิต โดยกลางสาคนั้นเกษตรกรมีการกำหนดราคาไว้ที่ 40 - 45 บาท ซึ่งก่อนกำหนดราคาเกษตรกรจะมีการสืบราคากลางสาจากหลายๆ แหล่งก่อน ทั้งนี้ราคาที่กำหนดมักสูงกว่าราคากลางสาทั่วไปประมาณ 5 บาทต่อกิโลกรัม

ข้อมูลด้านสังคม

จำนวนประชากรตำบลสวนเขื่อน มีจำนวน 5,052 คน (แบ่งเป็นชายจำนวน 2,616 คน และหญิงจำนวน 2,436 คน) ในปี 2542 มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรกรประจำตำบลจำนวน 1 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด 150 คน กลุ่มแม่บ้าน 10 กลุ่ม นอกจากนี้ยังมีชมรมผู้ปลูกกลางสาบ้านสวนเขื่อน

ซึ่งเป็นการรวมตัวของผู้ปลูกยางสดในพื้นที่หมู่ที่ 1 โดยมีสมาชิกมากกว่าหนึ่งร้อยคน และกลุ่มขยายไม้ผล มีสมาชิกจำนวน 50 คน ทั้งนี้ชมรมผู้ปลูกยางสดบ้านสวนเขื่อนมีทัศนะว่า ความเข้มแข็งของชมรมมีสาเหตุมาจาก สมาชิกกลุ่มมีความสนใจร่วมกันในเรื่องการปลูกยางสด รวมทั้งมีความสามัคคี ร่วมมือ เชื้อดี และแบ่งปันกัน

การศึกษา

ระดับการศึกษาของประชากรบ้านสวนเขื่อนอยู่ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีผลต่อการยอมรับในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร การรวมกลุ่ม หรือกิจกรรมอื่น ๆ

การประกอบอาชีพ

อาชีพของราษฎรตำบลสวนเขื่อนมีการประกอบอาชีพลักษณะกิจกรรมเดียวประมาณร้อยละ 13.16 ของครัวเรือนทั้งหมด สำหรับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพลักษณะกิจกรรมตั้งแต่ 2 กิจกรรม ขึ้นไปมีร้อยละ 86.83 ของครัวเรือนทั้งหมด

การใช้แรงงาน

แรงงานในการทำการเกษตรส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลสวนยางสดและลองกอง

ข้อมูลภาพรวมของเกษตรกรทั้ง 39 ราย

ข้อมูลของเกษตรกรทั้ง 39 ราย สามารถสรุปได้ดังแสดงในตาราง



ตาราง 5 ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรที่มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน

รายการ	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ			
	ชาย	23	59.0
	หญิง	16	41.0
รวม		39	100.0
อายุ			
	20 – 30 ปี	1	2.6
	31 – 40 ปี	1	2.6
	41 – 50 ปี	3	7.7
	50 ปีขึ้นไป	34	87.2
รวม		39	100.0

ตาราง 6 ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรที่มีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน

รายการ	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การศึกษา			
	ระดับประถมศึกษา	24	61.5
	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	6	15.4
	ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	7	17.9
	ระดับปริญญาตรี	2	5.1
รวม		39	100.0
สมาชิกในครอบครัว			
	จำนวน 2 คน	8	20.5
	จำนวน 3 คน	8	20.5
	จำนวน 4 คน	10	25.6
	จำนวน 5 คนขึ้นไป	13	33.3
รวม		39	100.0

ตาราง 6 (ต่อ)

รายการ	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
รายได้			
	ต่ำกว่า 5,000 บาท	11	28.2
	5,001 – 10,000 บาท	9	23.1
	10,001 – 20,000 บาท	8	20.5
	20,001 – 30,000 บาท	3	7.7
	มากกว่า 30,001	8	20.5
รวม		39	100.0
ศาสนา	พุทธ	39	100.0
รวม		39	100.0

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 59 และเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 41 ส่วนอายุของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีอายุมากกว่า 50 ปี รองลงมาอายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 87.2 และ 7.7 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถม รองลงมาอยู่ในระดับมัธยมตอนปลาย และมัธยมตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 61.5 , 17.9 และ 15.4 ตามลำดับ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 5 คน ขึ้นไป และรองลงมามีสมาชิก 4 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 และ 25.6 ตามลำดับ รายได้ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000บาท/ปี และรองลงมาคือ 5,000-10,000บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 28.2 และ 23.1 ตามลำดับ เหตุที่เกษตรกรมีรายได้ในช่วงรายได้ค่อนข้างต่ำเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ไม่มีการออกไปทำงานนอกบ้านจึงไม่มีรายได้เพิ่มนอกจากรายได้จากการจำหน่ายยางสดและลองกองที่ปลูกอยู่ในสวนบ้านของตนเอง มีเกษตรกรบางส่วนมีรายได้จากการที่ลูกหลานส่งเสียให้และเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ รายละเอียดดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 7 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสาน

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การปลูกกลางสาด ลองกองและพืชอื่นๆ		
น้อยกว่า 1 ไร่	25	64.1
1 ไร่ – 2 ไร่ 100 ตร.ว.	13	33.3
2 ไร่ 200 ตร.ว.-3 ไร่ 100 ตร.ว.	-	-
3 ไร่ 200 ตร.ว.-4 ไร่ 100 ตร.ว.	-	-
4 ไร่ 200 ตร.ว.-5 ไร่ 100 ตร.ว.	-	-
5 ไร่ 200 ตร.ว.-6 ไร่ ขึ้นไป	1	2.6
รวม	39	100.0

การปลูกกลางสาด ลองกองและพืชอื่นๆ

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 1 ไร่ เนื่องจากเกษตรกรขายที่ดินหรือแบ่งที่ดินเป็นมรดกให้กับลูกหลานและเหลือไว้ให้เพียงพอทำการเกษตรแบบผสมผสานแค่ออกอยู่พอกิน รองลงมามีเนื้อที่ มากกว่า 1 ไร่ แต่ไม่เกิน 2 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 64.1 และ 33.3 ตามลำดับ ดังแสดงในตาราง 7

ตาราง 8 ต้นทุนและกำไรในการปลูกกลางสาด

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ค่าแรงงานปลูกกลางสาด		
ใช้แรงงานในครัวเรือน	25	64.1
น้อยกว่า 380 บาท	2	5.1
381 – 1,220 บาท	6	15.4
มากกว่า 1,220 บาท	6	15.4
รวม	39	100.0

ตาราง 8 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ค่าบำรุงรักษาลางสาด		
น้อยกว่า 1,500 บาท	30	76.9
1,500 – 4,500 บาท	7	17.9
4,501 – 6,000 บาท	1	2.6
มากกว่า 7,500 บาท	1	2.6
รวม	39	100.0
กำไรกลางสาด		
1 – 10,000 บาท	21	53.8
10,001 – 30,000 บาท	10	25.6
30,001 – 40,000 บาท	4	10.3
มากกว่า 40,001 บาท	3	7.7
ยังไม่ได้ผลผลิต	1	2.6
รวม	39	100.0

ค่าแรงงานปลูกกลางสาด

จากการศึกษาพบว่า ในการปลูกกลางสาดส่วนใหญ่ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างใช้แรงงานในครัวเรือนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 64.1 ส่วนเกษตรกรจำนวน 6 รายที่มีต้นทุนค่าแรงสูงเนื่องจากมีพื้นที่เพาะปลูกมากจึงทำให้ค่าแรงในการจ้างสูงตามไปด้วยดังแสดงในตาราง 8

ค่าบำรุงรักษาลางสาด

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีค่าบำรุงรักษาในการปลูกกลางสาดส่วนใหญ่ใช้ค่าใช้จ่ายอยู่ประมาณ 1 – 1,500 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 76.9 เหตุด้วยการบำรุงรักษาลางสาดมีต้นทุนน้อยเนื่องด้วยเกษตรกรใช้วิธีการดูแลโดยให้โตตามธรรมชาติซึ่งบำรุงดูแลเพียงใส่ปุ๋ยอินทรีย์หรือตัดแต่งกิ่งบ้างตามความเหมาะสม ส่วนเกษตรกรที่มีค่าดูแลต้นกลางสาดสูงจำนวน 1 ราย เนื่องด้วยเกษตรกรมีพื้นที่การปลูกจำนวน 5 ไร่ขึ้นไปทำให้ต้นทุนการดูแลรักษาสูงตามไปด้วย ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 9 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
กำไรลองกอง		
ไม่ได้ปลูก	4	10.3
น้อยกว่า 1,000 บาท	10	25.6
1,001 – 4,000 บาท	8	20.5
มากกว่า 4,001 บาท	5	12.8
ยังไม่ได้ผลผลิต	12	30.8
รวม	39	100.0

ค่าแรงงานปลูกลองกอง

จากการศึกษาพบว่า ในการปลูกลองกองส่วนใหญ่ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 56.4 เนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้มีพื้นที่การปลูกลองกองไม่เกิน 1 ไร่ สามารถใช้แรงงานในครัวเรือนดูแลเองได้ ส่วนเกษตรกรที่มีค่าแรงสูงเนื่องจากมีพื้นที่เพาะปลูกมากกว่า 2 ไร่ จำเป็นต้องจ้างคนดูแลร่วมกับแรงงานในครอบครัวดังแสดงในตาราง 9

ค่าบำรุงรักษาลองกอง

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีค่าบำรุงรักษาในการปลูกลองกองส่วนใหญ่ใช้ค่าใช้จ่ายอยู่ประมาณ 1-300 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 64.1 เนื่องด้วยอายุของต้นลองกองมีมากไม่ต้องอาศัยการดูแลมากเท่าใดนัก อีกทั้งเกษตรกรในกลุ่มดังกล่าวมีต้นลองกองในการดูแลไม่มากจึงส่งผลให้ค่าบำรุงรักษาต่ำไปด้วย ดังแสดงในตาราง 9

กำไรกลางสาธ

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีกำไรจากการปลูกยางสาธ ส่วนใหญ่ ได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วง 1 – 10,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 35.9 ผลกำไรนี้เกี่ยวข้องกับ พื้นที่และจำนวนของต้นยางสาธที่ปลูกซึ่งหากเกษตรกรมีการปลูกต้นยางสาธน้อยจะได้ผลกำไร น้อยตามไปด้วย ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 9 ต้นทุนและกำไรในการปลูกยางสาธ

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
กำไรแรงงานปลูกยางสาธ		
ไม่ได้ปลูก	4	10.3
ใช้แรงงานในครัวเรือน	22	56.4
น้อยกว่า 450 บาท	5	12.8
451 – 1,800 บาท	7	18.1
มากกว่า 1,800 บาท	1	2.6
มากกว่า 7,500 บาท	1	2.6
รวม	39	100.0
กำไรบำรุงรักษายางสาธ		
ไม่ได้ปลูก	4	10.3
น้อยกว่า 300 บาท	25	64.1
301 – 900 บาท	7	18.0
901 – 1,500 บาท	2	5.2
มากกว่า 1,500 บาท	1	2.6
รวม	39	100.0

กำไรลองกอง

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังไม่ได้กำไรจากการปลูกลองกอง คิดเป็นร้อยละ 30.8 เนื่องด้วยเกษตรกรกลุ่มนี้อยู่ระหว่างการเริ่มต้นปลูกลองกอง ยังไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ลองกองของเกษตรกรกลุ่มนี้จึงยังไม่สามารถสร้างผลกำไรได้ ดังแสดงในตาราง 9

ตาราง 10 รายได้และปริมาณของผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรแบบผสมผสาน

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
รายได้กลางสาด		
น้อยกว่า 5,000 บาท	13	33.3
5,001 – 18,000 บาท	11	28.2
18,001 – 31,000 บาท	6	15.4
31,001 – 44,000 บาท	5	12.8
มากกว่า 44,001 บาท	3	7.7
ยังไม่ได้ผลผลิต	1	2.6
รวม	39	100.0
จำนวนกิโลกรัม/ไร่ของกลางสาด		
น้อยกว่า 300 กก.	18	46.2
301 – 1,000 กก.	7	17.9
1,001 – 1,700 กก.	8	20.5
1,701 – 2,400 กก.	4	10.3
มากกว่า 2,401 กก.	1	2.6
ยังไม่ได้ผลผลิต	1	2.6
รวม	39	100.0



ตาราง 10 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
รายได้ลองกอง		
ไม่ได้ปลูก	4	10.3
น้อยกว่า 4,000 บาท	14	35.9
4,001 – 10,000 บาท	7	17.9
10,001 – 16,000 บาท	1	2.6
มากกว่า 16,001 บาท	1	2.6
ยังไม่ได้ผลผลิต	12	3.8
รวม	39	100.0
จำนวนกิโลกรัม/ไร่ของกลางสาด		
ไม่ได้ปลูก	4	10.3
น้อยกว่า 100 กก.	11	28.2
101 – 300 กก.	9	23.1
301 – 500 กก.	2	5.1
มากกว่า 501 กก	1	2.6
ยังไม่ได้ผลผลิต	12	30.8
รวม	39	100.0

รายได้กลางสาด

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง มีรายได้จากการปลูกกลางสาด ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วง 1-5,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 33.3 เหตุที่เกษตรกรมีรายได้ยังอยู่ในช่วงนี้เนื่องจากเกษตรกรมีเป้าหมายการปลูกกลางสาดไว้เพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือน ถ้ามีผลผลิตเหลือเกินความต้องการนำไปแบ่งปันกับบ้านใกล้เคียงก่อน สุดท้ายจึงจะนำไปขาย ข้อมูลดังแสดงในตาราง 10

จำนวนกิโกรัมต่อไร่ของยางสด

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตยางสด ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วง 1 – 300 กก./ปี คิดเป็นร้อยละ 46.2 และรองลงมา คือ 1,001 – 1,700 กก./ปี คิดเป็นร้อยละ 20.5 ดังแสดงในตาราง 10

รายได้ยางสด

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง มีรายได้จากการปลูกยางสด ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วง 1 – 4,000 บาท/ปี คิดเป็นร้อยละ 35.9 และรองลงมาคือยังไม่ได้ผลผลิต คิดเป็นร้อยละ 30.8 เนื่องจากเกษตรกรเพิ่งจะเริ่มมีการปลูกและจำนวนต้นยังมีน้อย ผลผลิตที่ได้จึงน้อยตามไปด้วย ดังแสดงในตาราง 10

จำนวนกิโกรัมต่อไร่ของยางสด

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวนจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตยางสดส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผลผลิตเนื่องจากเกษตรกรเพิ่งเริ่มมีการปลูกและจำนวนต้นยังมีน้อย ผลผลิตจึงยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้โดยคิดเป็นร้อยละ 30.8 และรองลงมา มีจำนวนจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตลองกองอยู่ที่ 1-100 กก./ปี คิดเป็นร้อยละ 28.2 ดังแสดงในตาราง 10

จากข้อมูลของเกษตรกรทั้ง 39 รายในการปลูกยางสด ลองกองและการทำเกษตรแบบผสมผสานสามารถสรุปได้ดังนี้

เกษตรกรบ้านสวนเขื่อน จำนวน 39 ราย เป็นเพศชาย 23 คน เพศหญิง 16 คนมีอายุเฉลี่ย 50 ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ระดับประถมศึกษาและในจำนวนนี้มีสมาชิกครัวเรือนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปมากที่สุด (13 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.3) มีพื้นที่ทำการเกษตรที่ถือครองน้อยกว่า 1 ไร่จำนวน 25 ราย คิดเป็นร้อยละ 64.1 เกษตรกรบ้านสวนเขื่อนปลูกยางสดและลองกองเป็นพืชหลักในสวนบ้าน มีรายละเอียดดังนี้

การปลูกยางสด

เกษตรกร 39 รายปลูกยางสดทุกราย ซึ่งมีเกษตรกรเพิ่งเริ่มปลูก 1 รายที่ยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เกษตรกรใช้แรงงานในครัวเรือนดูแลบำรุงรักษายางสดโดยการดายหญ้าและวัชพืชอย่างสม่ำเสมอ ต้นทุนในการบำรุงรักษาส่วนใหญ่น้อยกว่า 1,500 บาท/ปี เนื่องจากเกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีกำจัดแมลงน้อยมาก ส่วนใหญ่ใช้เศษซากวัชพืชที่ถางทิ้งหรือเศษใบไม้แห้งกองสุ่มไว้ที่โคนต้นไม้เพื่อให้ย่อยสลายเป็นปุ๋ยและใช้น้ำหมักชีวภาพที่ทำเองไว้ใช้

บำรุงดูแลรักษาต้นไม้และไล่แมลง ลองกองที่เกษตรกรปลูกให้ผลกำไรส่วนใหญ่ไม่เกิน 10,000 บาท/ปี เหตุที่ทำให้เกษตรกรได้รับผลกำไรน้อยเนื่องจากเกษตรกรปลูกกลางสาดไว้เพื่ออุปโภคบริโภคในครัวเรือน ถ้ามีผลผลิตเหลือก็แบ่งปันกับเพื่อนบ้านสุดท้ายจึงนำไปขาย

ลองกอง

เกษตรกร 39 รายปลูกลองกองทั้งหมด 35 ราย เนื่องจากเกษตรกรเพิ่งเริ่มนำลองกองมาปลูกในสวนบ้านอีกทั้งจำนวนต้นยังมีจำนวนน้อยจึงทำให้ผลผลิตน้อยตามไปด้วย เพราะเหตุนี้จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่มีกำไรจากการปลูกลองกอง ส่วนการดูแลรักษาเกษตรกรใช้แรงงานในครัวเรือนดูแลบำรุงรักษาลองกองโดยการค้ำยหุ้มและวัชพืชอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งใช้เศษซากวัชพืชที่ถางทิ้งหรือเศษใบไม้แห้งคลุมไว้ที่โคนต้นไม้เพื่อให้ย่อยสลายเป็นปุ๋ย รวมถึงเกษตรกรใช้น้ำหมักชีวภาพที่ทำเองไว้ใช้บำรุงดูแลรักษาต้นลองกอง จึงทำให้ต้นทุนค่าบำรุงรักษาดันลองกองส่วนใหญ่ต่ำกว่า 300 บาท/ปี

ตาราง 11 ตารางวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมของเกษตรกรทั้ง 39 ราย

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ	ขนาดพื้นที่	ชนิดต้นไม้/พืชผัก			เลี้ยงสัตว์	การเลือกรูปแบบ การใช้ประโยชน์
				กลางแจ้ง	สวนครัว	สมุนไพร		
1	นางคำป้อ วงศ์ฝ่าย	60	2 งาน 69 ตร.ว.	✓				ตามบรรพบุรุษ
2	นางทองคำ พรหมรินทร์	72	1 งาน 38 ตร.ว.	✓				ตามบรรพบุรุษ
3	นางบัวลอย วิโรตุส	48	1 งาน 52 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
4	นางสงศรี อุปนน ไชย	65	2 งาน 84 ตร.ว.	✓				ตามบรรพบุรุษ
5	นางทองใบ เชื้อนพันธ์	65	1 ไร่ 2 งาน	✓				ตามบรรพบุรุษ
6	นางสุดใจ เชื้อนพันธ์	60	2 งาน 19 ตร.ว.	✓			✓	ตามบรรพบุรุษ
7	นางสุธรรมา เชื้อนรอบเขต	55	2 งาน 19 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
8	นายชัยชาญ ปินใจ	53	1 ไร่ 2 งาน	✓	✓	✓		ตามบรรพบุรุษ
9	นายเทพ แก้วทิพย์	66	2 งาน 15 ตร.ว.	✓	✓	✓		ตามบรรพบุรุษ
10	นายบุญสงค์ เชื้อนพันธ์	73	2 งาน 23 ตร.ว.	✓	✓	✓		ตามบรรพบุรุษ
11	นายประพันธ์ เชื้อนพันธ์	71	1 ไร่ 1 งาน 1 ตร.ว.	✓			✓	ตามบรรพบุรุษ
12	นายรัตนพงศ์ กันตา	55	1 งาน 54 ตร.ว.	✓	✓	✓		ตามบรรพบุรุษ
13	นายวุฒิไกร ชุ่มใจ	53	1 ไร่	✓				ตามบรรพบุรุษ
14	นายสม าคูล	70	1 ไร่ 2 งาน	✓				ตามบรรพบุรุษ
15	นายห่าน จันทร์ดี	62	2 งาน 24 ตร.ว.	✓			✓	ตามบรรพบุรุษ
16	นายอินทร์ อินหอม	66	3 งาน 18 ตร.ว.	✓	✓	✓		ตามบรรพบุรุษ
17	นส.พิมพา หมอนเจื่อน	62	1 ไร่ 202 งาน	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ

ตาราง 11 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ	ขนาดพื้นที่	ชนิดต้นไม้/พืชผัก				เสียงสัตว์	การเลือกรูปแบบ การใช้ประโยชน์
				กลางแจ้ง	กลางแจ้ง	กลางแจ้ง	กลางแจ้ง		
18	นางเลียม เชื้อนแปด	62	2 งาน 35 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
19	นายกุศล สวนเงิน	70	1 ไร่	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
20	นายคำมูล ถาปนา	65	6 ไร่ 2 งาน	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
21	นายพัตร มั่นก	66	1 งาน 89 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
22	นางการะเกศ มโนรส	54	2 ไร่ 70 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
23	นางบัวเตียว ภาคำ	68	2 งาน 57 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
24	นางส่วย ชัยคำ	72	1 ไร่	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
25	นางอริศรา ทองชู	31	2 งาน 11 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
26	นายดำรง ทมภักดี	62	1 งาน 23 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
27	นายนิวัฒน์ เสนาป่า	55	1 ไร่	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
28	นายนิเวศ เสนสุทธิพันธ์	55	1 ไร่ 2 งาน	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
29	นายพล คำนาค	72	1 ไร่	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
30	นายพิทักษ์ แก้วพระม	58	1 งาน 38 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
31	นายวิศิษฐ์ มูลเกษ	57	2 ไร่ 3 งาน	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
32	นายสมเดช มูลเกษ	62	2 งาน 56 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
33	นายสำราญ สวนเงิน	66	1 งาน 24 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
34	นางมาลี พงศ์ถีน	56	3 งาน 63 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ

ตาราง 11 (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	อายุ	ขนาดพื้นที่	ชนิดต้นไม้/พืชผัก			เลี้ยงสัตว์	การเลือกรูปแบบ การใช้ประโยชน์
				กลางแจ้ง	ผักสวนครัว	สมุนไพร		
35	นายนพพล ลาปนา	35	1 งาน 97 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
36	นางสาวขวัญเพชร นันตะยา	51	2 งาน	✓				ตามบรรพบุรุษ
37	นางคำ ส่วนสง่า	74	7 ไร่ 241 ตร.ว.	✓	✓	✓	✓	ตามบรรพบุรุษ
38	นางจันทร์แก้ว เชื้อนพันธ์	72	2 งาน	✓				ตามบรรพบุรุษ
39	นายสำราญ เชื้อนแก้ว	63	3 งาน 84 ตร.ว.	✓				ตามบรรพบุรุษ

**ตอนที่2 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสาน
แบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่**

จากการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลัก
ภูมิสังคม แบบสวนบ้านของเกษตรกรทั้ง 39 ราย สามารถสรุปรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้
ออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 การทำสวนบ้านประกอบด้วยที่อยู่อาศัย+ลานศาล+ลองกอง+ผักสวนครัวและสมุนไพร +ไม้ดอกไม้ประดับ + ไม้ผลอื่นๆ

ตาราง 12 การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบสวนบ้าน รูปแบบที่ 1

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	พื้นที่อยู่อาศัย และสวนบ้าน	ชนิดต้นไม้		ค่าความโตเฉลี่ย (DBH) (ซม.)		รายได้ (บาท/ปี)
				กลางศาล	ลองกอง	กลางศาล	ลองกอง	
1	นายอินทร์ อินหอม	66	318 ตร.ว.	26	15	62.5	24	7,250
2	นายรัตนพงศ์ กันตา	55	154 ตร.ว.	33	23	51	44.5	12,850
3	นายบุญยงค์ เชื้อนพันธ์	73	223 ตร.ว.	73	5	89	61.5	29,950
4	นายเทพ แก้วทิพย์	66	215 ตร.ว.	55	35	87	93	6,000
5	นายชัยชาญ ปิโนใจ	53	600 ตร.ว.	96	10	87.8	19	29,150
6	นางทองคำ พรหมรินทร์	72	438 ตร.ว.	11	-	76.1	-	1,250
7	นางทองใบ เชื้อนพันธ์	65	600 ตร.ว.	263	28	82	38	34,250
8	นายพัชร มีนิก	66	489 ตร.ว.	34	1	59.2	30.9	31,250
9	นางส่วย ชัยคำ	72	400 ตร.ว.	153	2	78.5	13.5	4,950
10	นายสำราญ ส่วนเจื่อน	66	424 ตร.ว.	7	6	83	29.5	6,420
11	นางอริศรา ทองชู	31	211 ตร.ว.	104	5	87.7	23	44,350
12	นางบัวเตียว ภาคำ	68	257 ตร.ว.	34	9	85.5	21	7,600
13	นายดำรง ทนภักดิ์	62	423 ตร.ว.	30	6	87	29.5	8,925
14	นายพิทักษ์ แก้วทะรม	58	438 ตร.ว.	30	5	75	40.3	19,670
15	นางสาวขวัญเพชร นันตะยานา	51	200 ตร.ว.	9	12	56.06	50.5	9,345

ตาราง 12 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	พื้นที่อยู่อาศัย และสวนบ้าน	ชนิดต้นไม้		ค่าความโตเฉลี่ย (DBH) (ชม.)		รายได้ (บาท/ปี)
				ยางสด	ลองกอง	ยางสด	ลองกอง	
16	นายสำราญ เชื้อนแก้ว	63	384 ตร.ว.	65	12	90	47.7	54,275
17	นางจันทร์แก้ว เชื้อนพันธ์	72	200 ตร.ว.	48	7	56	27.4	3,075
18	นางมาลี พงศ์สิน	56	363 ตร.ว.	27	5	67.5	45	23,925
19	นางเลียม เชื้อนแปด	62	235 ตร.ว.	92	-	75	-	16,375
20	นายคำมูล ถาปนา	65	2,600 ตร.ว.	432	15	69.7	28	43,650
21	นายกุศล สวนเจื่อน	70	400 ตร.ว.	76	4	35	20.47	8,750
22	นายสมเดช มูลเกษ	62	256 ตร.ว.	41	-	68.18	-	5,475
23	นางคำป้อ วงศ์ฝ่าย	60	269 ตร.ว.	100	23	68.5	31.4	2,300
24	นางสงศรี อุปันไชย	65	284 ตร.ว.	100	18	29	23.8	11,535
25	นายวุฒิไกร ชุ่มใจ	53	400 ตร.ว.	161	52	79	41.5	26,550
26	นายสม คาคูล	70	600 ตร.ว.	53	42	80	38.39	19,357
รวม				2,153	340	1,865.24	821.86	468,477
เฉลี่ย				82.8	13.07	71.74	31.61	16,465

หมายเหตุ มีการปลูกผักสวนครัวและสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผลอื่น ๆ รวมด้วยในพื้นที่สวนบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 1 คือ การได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งบรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลหลัก สังกัดได้จากค่าความเจริญเติบโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 1 อยู่ที่ 71.74 เซนติเมตร ส่วนลองกองได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความเจริญเติบโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 31.61 เซนติเมตร รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 16,465 บาท/ปี ส่วนบ้านเรือนที่อยู่อาศัยไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างเพิ่มเติม เนื่องจากจำนวนสมาชิกในครอบครัวมีไม่มากและอายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้าน คือ 62.38 ปี สำหรับลูกหลานก็ออกไปทำงานต่างจังหวัด จึงมีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และไม่นิยมการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากไม่ยากมีภาระในการเลี้ยงดูในการหาอาหารหรือเตรียมอาหารให้สัตว์ที่เลี้ยง และปัจจัยที่เกื้อหนุนที่ทำให้เกิดรายได้เฉลี่ย 16,465 บาท/ปี นั้น มีผลมาจากการได้ผลผลิตจากการปลูกกลางสาดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผลผลิตของลองกองนั้นได้เป็นส่วนน้อย เนื่องจากค่าความโตเฉลี่ยยังไม่มาก จึงส่งผลให้ได้ผลผลิตที่น้อยอยู่ ส่วนค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดมีค่าความโตเฉลี่ยมากกว่าลองกอง ซึ่งค่าความโตเฉลี่ยช่วยส่งผลให้เกิดผลผลิตมากตามมา

รูปแบบที่ 2 การทำสวนบ้านประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+กลางแจ้ง+ไม้ยืนต้น + ผักสวนครัวและสมุนไพร + ไม้ดอกไม้ประดับ + ไม้ผลอื่นๆ

ตาราง 13 การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบสวนบ้าน รูปแบบที่ 2

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	พื้นที่อยู่อาศัย และสวนบ้าน	ชนิดต้นไม้		ไม้ยืนต้น ไม้สัก	ค่าความโตเฉลี่ย (DBH) (ซม.)		รายได้ (บาท/ปี)
				กลางแจ้ง	กลางแจ้ง		กลางแจ้ง	กลางแจ้ง	
1	นส.พิมพ์ หอมเย็น	62	602 ตร.ว.	60	6	28	55	44.9	825
2	นายนิวัฒน์ เสนาป่า	55	400 ตร.ว.	89	8	5	95	16.5	4,550
3	นายนิเวศ เสนสุทธิพันธ์	55	600 ตร.ว.	31	40	47	77.9	43.4	4,075
4	นายพล คำนาค	72	400 ตร.ว.	18	38	21	63.1	23.8	3,125
5	นายพอล ธารนา	35	197 ตร.ว.	9	34	1	79	78.5	18,225
รวม		55.8	2,199 ตร.ว.	207	126	102	370	126.35	30,800
เฉลี่ย			439.8 ตร.ว.	41.4	25.2		74	25.27	5,602.55

หมายเหตุ มีการปลูกผักสวนครัวและสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผลอื่นๆ ร่วมด้วยในพื้นที่สวนบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 2 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชทางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลหลัก สังเกตได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นทางสาดของกลุ่มที่ 2 อยู่ที่ 74 เซนติเมตร และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 25.27 เซนติเมตร รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 5,602.55 บาท/ปี และมีการปลูกไม้ยืนต้นอื่นร่วมด้วย คือ ไม้สัก ไม้ยางในสวนบ้าน เหตุผลคือปลูกไว้เพื่อใช้เองหรือเพื่อการค้า เนื่องจากความต้องการใช้ไม้มีมาก และนับวันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ อายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวน คือ 55.80 ปี มีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และไม่นิยมการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากไม่อยากมีภาระในการเลี้ยงดูในการหาอาหาร หรือเตรียมอาหารให้สัตว์ที่เลี้ยง และปัจจัยที่เกื้อหนุนที่ทำให้เกิดรายได้เฉลี่ย 5,602.55 บาท/ปี นั้น มีผลมาจากการได้ผลผลิตจากการปลูกทางสาดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผลผลิตของลองกองนั้นได้เป็นส่วนน้อย เนื่องจากค่าความโตเฉลี่ยยังไม่มาก สังเกตได้ว่าอายุของเจ้าของสวนบ้านนั้นมีอายุเฉลี่ยน้อยกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งการปลูกลองกองจึงอยู่ในช่วงเริ่มปลูก ค่าความโตเฉลี่ยจึงมีค่าน้อย จึงส่งผลให้ได้ผลผลิตที่น้อยอยู่ ส่วนค่าความโตเฉลี่ยของต้นทางสาดมีค่าความโตเฉลี่ยมากกว่าลองกอง ซึ่งค่าความโตเฉลี่ยช่วยส่งผลให้เกิดผลผลิตมากตามมา

รูปแบบที่ 3 การทำสวนบ้านประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+ลานศาล+ลองกอง+เลียงสัตว์ +ผักสวนครัวและสมุนไพร +ไม้ดอกไม้ประดับ + ไม้ผลอื่นๆ

ตาราง 14 การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบสวนบ้าน รูปแบบที่ 3

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	พื้นที่อยู่อาศัย		ชนิดต้นไม้		เลียงสัตว์	ค่าความโตเฉลี่ย (DBH) (ชม.)		รายได้ (บาท/ปี)
			และสวนบ้าน		กลางศาล	ลองกอง		กลางศาล	ลองกอง	
1	นายท่าน จันทระ	62	224 ตร.ว.	77	24		เลียงไก่	67	42	4,855
2	นางสุดใจ เชื้อนพันธ์	60	219 ตร.ว.	50	16		เลียงไก่	65.5	61	63,450
3	นายประพันธ์ เชื้อนพันธ์	71	501 ตร.ว.	122	24		เลียงไก่, หมู	82.5	74.6	71,500
รวม			944 ตร.ว.	249	64			215	177.6	139,805
เฉลี่ย			64.33	0.786 ตร.ว.	83	21.33		71.60	59.20	59,239

หมายเหตุ มีการปลูกผักสวนครัวและสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผลอื่นๆ ร่วมด้วยในพื้นที่สวนบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 3 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษ ได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลเป็นหลัก สังเกตได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 3 อยู่ที่ 71.60 เซนติเมตร และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 59.20 เซนติเมตร รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 59,239 บาท/ปี อายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวน คือ 64.33 ปี มีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย สัตว์ที่เลี้ยง คือ ไก่และหมู เนื่องจากมีแหล่งอาหารให้แก่สัตว์ที่เลี้ยงอย่างเพียงพอและการลงทุนไม่สูง และปัจจัยที่เกื้อหนุนที่ทำให้เกิดรายได้เฉลี่ย 59,239 บาท/ปี นั้น มีผลมาจากการได้ผลผลิตจากการปลูกกลางสาดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือว่ามียาได้ที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ส่วนผลผลิตของลองกองนั้นมีรายได้รองลงมา และสามารถให้ผลผลิตมากกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากค่าความโตเฉลี่ยมีมาก สังเกตได้ว่าอายุของเจ้าของสวนบ้านนั้นมีอายุเฉลี่ยมากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้มีการปลูกลองกองมาเป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร จึงอยู่ในช่วงที่ได้รับผลผลิตแล้ว และค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดและลองกอง มีความสัมพันธ์กันในการเกิดผลผลิตที่ก่อให้เกิดรายได้ตามมา

รูปแบบที่ 4 การทำสวนบ้านประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+ลานศาล+ลองกอง+ไม้ยืนต้น +เลียงสัตว์ +หักสวนครัวและสมุนไพร +ไม้ดอกไม้ประดับ + ไม้ผลอื่นๆ

ตาราง 15 การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบสวนบ้าน รูปแบบที่ 4

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	พื้นที่อยู่อาศัย และสวนบ้าน	ชนิดต้นไม้		ไม้ยืนต้น ไม้ล้ม	เลียงสัตว์	ค่าความโตเฉลี่ย (DBH) (ชม.)		รายได้ (บาท/ปี)
				ลานศาล	ลองกอง			ลานศาล	ลองกอง	
1	นางสุพรรณมา เชื้อนรอบเขต	55	219 ตร.ว.	24	5	2	เลี้ยงไก่	13.9	30.5	2,880
2	นางบัวลอย วิโรต	48	152 ตร.ว.	118	12	1	เลี้ยงไก่	61.5	39.3	31,100
3	นายวิศิษฐ์ มูลเกษ	57	1,100 ตร.ว.	120	64	3	เลี้ยงไก่, ปลา	87.5	95.5	37,760
4	นางการะเกศ มโนรส	54	870 ตร.ว.	67	12	74	เลี้ยงไก่	43	30.8	2,300
5	นางคำ สวนสง่า	74	700 ตร.ว.	201	2	6	เลี้ยงไก่	69	14.6	130,250
รวม				530	95			400.4	210.7	204,290
เฉลี่ย				88.33	15.83			80.08	42.14	26,871.42

หมายเหตุ มีการปลูกผักสวนครัวและสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผลอื่นๆ ร่วมด้วยในพื้นที่สวนบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 4 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลเป็นหลัก สังเกตได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 4 อยู่ที่ 80.08 เซนติเมตร และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 42.14 เซนติเมตร รายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 26,871.42 บาท/ปี และมีการปลูกไม้ยืนต้นร่วมด้วย คือ ไม้สัก ไม้ยางในสวนบ้าน เหตุผลปลูกไว้เพื่อใช้เองหรือเพื่อการค้า เนื่องจากความต้องการใช้ไม้ มีมาก และนับวันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ อายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวน คือ 57.60 ปี มีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย สัตว์ที่เลี้ยง คือ ไก่และปลา เนื่องจากมีแหล่งอาหารให้แก่สัตว์ที่เลี้ยงอย่างเพียงพอและการลงทุนไม่สูง และปัจจัยที่เกื้อหนุนที่ทำให้เกิดรายได้เฉลี่ย 26,871.42 บาท/ปี นั้น มีผลมาจากการได้ผลผลิตจากการปลูกกลางสาดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือว่ามียาได้ที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ส่วนผลผลิตของลองกองนั้นมียาได้รองลงมา เนื่องจากค่าความโตเฉลี่ยมีมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้มีการปลูกลองกองมาเป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร จึงอยู่ในช่วงที่ได้รับผลผลิตแล้ว และค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดและลองกอง มีความสัมพันธ์กันในการเกิดผลผลิตที่ก่อให้เกิดรายได้ตามมา

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม มีทั้งหมด 4 รูปแบบ ซึ่งรูปแบบที่ 1 นั้นมีจำนวนเกษตรกรที่ทำมากที่สุด มีจำนวน 26 ราย ส่วนรูปแบบที่ 2 และรูปแบบที่ 4 มีจำนวน 5 รายเท่ากัน และสุดท้ายรูปแบบที่ 3 มีจำนวนเกษตรกรที่เลือกทำอยู่ จำนวน 3 ราย แต่สังเกตได้ว่าแม้จำนวนเกษตรกรที่เลือกทำรูปแบบที่ 3 จะมีแค่ 3 ราย จะเห็นว่าเกษตรกรมียาได้เฉลี่ยที่มากกว่ารูปแบบอื่น ซึ่งมีปัจจัยที่เกื้อหนุนมาจากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดที่มีค่าความโตเฉลี่ยอยู่ที่ 71.60 และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 59.20 ซึ่งค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาदनั้นจะมีค่าความโตเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกันทั้ง 4 รูปแบบ แต่ที่ต่างกันมากก็คือค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกอง ซึ่งมีค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองในรูปแบบที่ 1 อยู่ที่ 31.61 รูปแบบที่ 2 อยู่ที่ 25.27 รูปแบบที่ 4 อยู่ที่ 42.14 ทั้งนี้ค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดและลองกองยิ่งมาก ผลผลิตที่ได้ก็จะมากตามมา และราคาของลองกองจะมีราคาที่สูงกว่ากลางสาดเป็นเท่าตัว จึงส่งผลให้รายได้ที่ได้ของเกษตรกรในกลุ่มที่ 3 มียาได้ที่สูงกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดและต้นลองกองนั้น มีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการให้ผลผลิต และเห็นว่าเกษตรกรได้เริ่มปลูกต้นลองกองมาเป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร แต่ในกลุ่มที่ได้รับผลผลิต

ในจำนวนที่มากแล้วนั้นจะอยู่ในรูปแบบที่ 3 และ 4 ส่วนรูปแบบที่ 1 และ 2 ยังได้รับผลผลิตที่ไม่มาก จึงส่งผลให้รายได้ยังไม่มากเท่าใดนัก ประกอบกับเมื่อได้รับผลผลิตช่วงแรกๆ จะยังไม่นำไปขาย เนื่องจากเก็บไว้กินเองในครอบครัวก่อน เมื่อได้รับผลผลิตในปีถัดไป และเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้วจึงจะนำไปขาย

**ตอนที่ 3 ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบ
เกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน
อำเภอเมือง จังหวัดแพร่**

จากข้อมูลเกษตรกรทั้ง 39 รายที่ได้ประมวลทำให้ทราบทั้งรายละเอียดและสามารถสรุปภาพรวมของการทำการเกษตรแบบสวนหลังบ้านที่หลากหลายรูปแบบ นอกจากนั้นจากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลสำเร็จที่เกิดขึ้นของการทำเกษตรแบบสวนบ้านเพื่อนำมาประกอบเป็นแนวทางสรุปรูปแบบของการทำการเกษตรแบบสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อน สามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

ตาราง 16 การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การรับรู้ข่าวสาร		
จากโฆษณา	4	10.3
จากวิทยุ	19	48.7
จากโทรทัศน์	28	71.8
จากวารสาร	12	30.8
จากหนังสือพิมพ์	13	33.3
จากแหล่งอื่นๆ	14	35.9
บุคคลที่แนะนำเกี่ยวกับการจัดการผลผลิต		
จากเจ้าหน้าที่รัฐ	30	76.9
จากเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชน	1	2.6
จากเพื่อนบ้าน	18	46.2
จากที่อื่นๆ	7	17.9

การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสาน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เลือกรับรู้ข่าวสารทางโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 71.8 และเลือกรับรู้ข่าวสารทางวิทยุ คิดเป็นร้อยละ 48.7 และรับรู้ข่าวสารทางอื่นๆ เช่น การบอกเล่า การประกาศเสียงตามสาย คิดเป็นร้อยละ 35.9 และรับรู้ข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ คิดเป็นร้อยละ 33.3 และเลือกรับรู้ข่าวสารทางวารสาร คิดเป็นร้อยละ 30.8 และเลือกรับรู้ข่าวสารทางการโฆษณา เป็นส่วนน้อย คิดเป็นร้อยละ 10.3 ตามลำดับ

บุคคลที่เข้ามาแนะนำเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ คิดเป็นร้อยละ 76.9 จากเพื่อนบ้าน คิดเป็นร้อยละ 46.2 จากแหล่งอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 17.9 ส่วนการแนะนำเกี่ยวกับการจัดการผลผลิต จากเจ้าหน้าที่บริษัทเอกชนเป็นส่วนน้อย คิดเป็น ร้อยละ 2.6 ตามลำดับ ดังแสดงในตาราง 16



ตาราง 17 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับที่มาของการจัดการที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสาน

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ความเชื่อ	3.44	0.821
ค่านิยม	3.41	0.637
วัฒนธรรม	3.10	0.852
ประเพณี	2.95	0.857
ตำนาน	3.44	1.021
การเมืองการปกครอง	2.69	0.800

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับที่มาของการจัดการที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสาน แสดงไว้ในตาราง 17

ตาราง 18 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
สามารถนำผลผลิตที่ได้ไว้บริโภคในครัวเรือน	4.13	1.06
เป็นการลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน	3.64	0.87
สามารถนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายสู่ท้องตลาด	3.51	1.10
ช่วยเสริมสร้างอาชีพภายในครัวเรือน	3.54	0.97
ส่งเสริมการใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	4.08	0.84
เป็นการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม	3.85	0.93

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม แสดงไว้ในตาราง 18

และจากการสำรวจพืชที่เกษตรกรปลูกยังพบว่า การทำสวนบ้านของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนในปัจจุบัน สามารถแยกประเภทพันธุ์พืชที่ปลูก ได้ดังนี้

1. พืชผักสวนครัว เป็นประเภทพืชสวนหลังบ้านที่มีการปลูกทุกครอบครัว เป็นพืชที่มีอายุสั้น ในรอบปีสามารถปลูกได้หลาย ๆ ครั้ง ปลูกง่าย พืชผักเหล่านี้นำมาใช้ประโยชน์หลายด้าน ส่วนใหญ่ใช้ทั้งใบลำต้น เหง้า ผล และใช้ยอดประกอบอาหาร เป็นพืชผักพื้นบ้าน ฤดูกาลที่ปลูกพืชผักสวนครัวมากขึ้น คือหลังการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว ผักเจริญเติบโตได้ดี ประกอบกับ เป็นช่วงที่มีความแห้งแล้ง อาหารและพืชผักจากธรรมชาติมีปริมาณลดลง

2. พืชไม้ล้มลุก เป็นพืชที่อายุยาวกว่าพืชผักสวนครัว เก็บผลผลิตหรือใช้ประโยชน์ได้ 3 - 5 ปี ปลูกสลับกับไม้ผลขนาดใหญ่ก็ได้ พืชสวนประเภทไม้ล้มลุก มีการปลูกมาตั้งแต่อดีตเพื่อใช้ประโยชน์หลายด้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร เช่น กล้าย มะละกอ

3. ไม้ผล เป็นพืชที่ปลูกแล้วให้ผลผลิตในระยะยาวหลายสิบปี จากการสำรวจพบว่าไม้ผลที่ปลูกไว้ในสวนบ้านได้แก่ มะม่วง มะพร้าว ส้มโอ ละครุด ลำไย มะเฟือง มะไฟ เป็นต้น บริเวณที่ปลูก ส่วนใหญ่อยู่หลังบ้าน ต้นจะสูงให้ความร่มรื่นได้เป็นอย่างดี ไม้ผลปลูกไว้เพื่อรับประทานผลหรือนำผลมาประกอบเป็นอาหารคาวและหวาน เช่น มะพร้าวนำมาเป็นส่วนประกอบของข้าวหวานใช้เป็นอาหารในงานมงคลต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน งานบุญประเพณีต่าง ๆ

4. พืชสมุนไพร เป็นพืชที่ปลูกได้ง่าย ปลูกไว้ได้ต้นไม้ผล ไม้ป่าที่มีขนาดใหญ่ หรือปลูกให้เลื้อยขึ้นตามต้นไม้ยืนต้นอื่นก็ได้ ได้แก่ ขมิ้น ไพร ยานาง ว่านชนิดต่าง ๆ สมุนไพรเหล่านี้เป็นสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการเบื้องต้นของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เป็นต้นว่า แก้ผดผื่นคัน แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ พืชผักเหล่านี้ รับประทานเป็นผักเครื่องเคียงในการจัดพาข้าว เช่น ใบและดอกของว่านไพร กินกับซุบหน่อไม้ หรือบางชนิดปลูกตามค่านิยมหรือความเชื่อว่า สามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ครอบครัว คือ ว่านจี๋ (อุตพิต) สมุนไพรที่ปลูกไว้ในบ้านสามารถนำไปใช้ร่วมกับสมุนไพรที่หาจากป่าธรรมชาติใกล้หมู่บ้านได้ สรรพคุณเป็นยาบำรุงธาตุ แก้เบื่อเมา เป็นยาเจริญอาหาร เป็นต้น ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรเหล่านี้จะสืบทอด โดยการบอกต่อกัน เมื่อมีเหตุการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นกับครอบครัว เรียนรู้จากประสบการณ์ ที่ผ่านการทดสอบโดยการลองผิดลองถูกของปู่ย่า ตา ยาย มาแล้วปัจจุบันชุมชนสามารถเข้าถึงการบริการของแพทย์สมัยใหม่ มีเครื่องมืออุปกรณ์การแพทย์ที่ทันสมัย ที่มีประสิทธิภาพในการรักษาได้สะดวกขึ้น แต่ก็ยังมีการรักษาสุขภาพโดยใช้สมุนไพรและหมอพื้นบ้าน ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรื่องความเชื่อที่มีผลทางจิตใจควบคู่ไปกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน

5. ไม้ดอกไม้ประดับ ส่วนใหญ่ปลูกไว้หน้าบ้านมีทั้งพืชคลุมดิน ไม้พุ่ม ขึ้นต้น และเถาวัลย์ ปลูกตามค่านิยมความเชื่อ เพื่อเป็นสิริมงคล และความสวยงาม จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับในสวนมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันไม้ดอกไม้ประดับบางชนิดนิยมปลูกตามความเชื่อ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว และนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

ชุมชนมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเอง มีการแลกเปลี่ยน แบ่งปันกันปลูก มีภูมิปัญญาที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำสวน คนที่ปลูกและดูแลไม้ดอกไม้ประดับจะเป็นลูกหลาน

สรุปได้ว่า ประเภทพันธุ์พืชผักที่ปลูกในสวนหลังบ้านของเกษตรกรบ้านสวนเจื่อนนั้นแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ พืชผักสวนครัว ไม้ล้มลุก ไม้ผล สมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผักพื้นบ้านที่ได้พันธุ์มาจากป้าธรรมชาติ การจัดเก็บและแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน ดังนั้น จึงเป็นพืชผักที่ปลูกง่ายไม่ต้องดูแลรักษามากนักก็ให้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคและนำมาใช้ในครอบครัว มีพันธุ์พืชบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและนำเข้าจากที่อื่น ชุมชนก็จะปลูกสลับกับพืชผักพื้นบ้านที่มีอยู่

คุณค่าและความสัมพันธ์ของสวนบ้าน

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และพูดคุยกับเกษตรกรทั้ง 39 รายเกี่ยวกับแนวคิดของการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและพื้นที่ของตำบลสวนเจื่อนพบว่าเกษตรกรมีความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ พึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการพึ่งตนเองบนวิถีการทำเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ สวนบ้านเป็นวิถีการผลิตหรือ ภูมิปัญญาที่มีมานาน มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่และชนิดพันธุ์พืชผักที่ปลูกบ้าง แต่ชุมชนก็ยังมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สวนบ้านจึงมีความสัมพันธ์เชิงคุณค่าด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของเกษตรกร ประกอบด้วยคุณค่าและความสัมพันธ์ดังนี้

1. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านปัจจัยสี่ ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ประกอบกับวิถีการผลิตของคนในชุมชนเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพมากกว่าการผลิตเพื่อค้าขาย สวนบ้านจึงสามารถตอบสนองเรื่องปัจจัยสี่ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้อย่างเพียงพอ ดังนี้

1.1 ด้านอาหาร สวนบ้านเป็นแหล่งผลิตอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของคนเรา เป็นอาหารพื้นบ้านที่หาได้จากการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ของครอบครัว

1.2 ด้านที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้สอยในครัวเรือน มีการปลูกไม้ยืนต้น เช่น ไม้สัก ไม้ไผ่ ใช้ในการสร้างหรือต่อเติมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือเครื่องมือทางการเกษตร หรือในปัจจุบันก็ปลูกไม้ยืนต้นไว้ในทางการค้าด้วยอีกทางหนึ่ง

1.3 ด้านสมุนไพรหรือยารักษาโรค ในอดีตการให้บริการด้านสาธารณสุขยังเข้ามาไม่ถึงชนบท การเจ็บป่วยของคนเราเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การดูแลรักษาสุขภาพและรักษาการเจ็บป่วยจึงต้องพึ่งตนเอง สมุนไพรที่นำมาใช้ ประกอบด้วย สมุนไพรที่ได้จากส่วนต่าง ๆ

ของพืชพื้นบ้านหลายชนิดซึ่งมีสรรพคุณทางยา นำมารวมกันเพื่อรักษาโรค เช่น สมุนไพรแก้ไข้ มียาแก้ร้อนใน ยาขับลม ยาเจริญอาหาร สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกัน อาจใช้วิธีการต้มหรือฝนกับใส่น้ำก็ได้ ซึ่งเป็นพืชพื้นบ้านและพืชที่ปลูกในสวนหลังบ้าน ปัจจุบันชุมชนสามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์สมัยใหม่ แต่ก็ยังมีการใช้สมุนไพรควบคู่กับการรักษาโรคเบื้องต้น สมุนไพรเหล่านี้ปลูกไว้ในสวนบ้าน นอกจากนี้ พืชผักจากสวนหลังบ้านยังทำเป็นสมุนไพรไล่แมลง และกำจัดแมลงศัตรูพืชได้ เช่น การนำตะไคร้ไปทำเทียนหอมไล่ยุง การกำจัดเหาด้วยใบหรือเมล็ดน้อยหน่า เป็นต้น

สรุปได้ว่า พืชผักจากสวนหลังบ้านเป็นแหล่งผลิตปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของมนุษย์ การพึ่งพาอาศัยและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนประกอบกับวิธีการทำสวนบ้านเป็นการผลิตที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงถือเป็นแบบแผนในการปฏิบัติ และแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิสังคมของเกษตรกรเอง เช่น อาหารพื้นบ้าน ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยังคงสืบทอดสู่ลูกหลานสืบไป

2. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรบ้านสวนเขื่อน ประกอบอาชีพทำการเกษตรเพื่อยังชีพ การผลิตมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งใช้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การทำสวนบ้านก็เช่นกัน ชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนต้นกล้า เมล็ดพันธุ์ แบ่งปันผลผลิต ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน ที่เหลือจึงนำไปขายเป็นรายได้แก่ครอบครัว พืชผักที่ปลูกในสวนหลังบ้านของเกษตรกร นอกจากปลูกเพื่อบริโภคและใช้สอยในครอบครัวและแบ่งปันแก่ญาติพี่น้องแล้ว พืชผักที่ปลูกเป็นจำนวนมากหรือเก็บผลผลิตได้ ในระยะยาวทำให้ลดรายจ่ายของครอบครัวลงได้ อีกทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนบ้าน รายได้จากการขายผลผลิตที่เหลือเป็นผลพลอยได้

สรุปได้ว่า คุณค่าด้านเศรษฐกิจของพืชผักและผลไม้ในสวนบ้าน เป็นการปลูกเพื่อไว้บริโภค ลดค่าใช้จ่าย สร้างรายได้ และได้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนทั้งในและนอกชุมชน

3. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านสังคม จากการสัมภาษณ์พบว่า การทำสวนบ้านในอดีตของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนมีความเอื้ออาทร แบ่งปัน มีอัธยาศัยที่ดีกับทุกคน และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนแบ่งปันเมล็ดและกล้าพันธุ์พืชผัก เพื่อนำไปปลูกในสวนช่วยกันดูแลรักษา และเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วยกัน สืบทอดวิธีการทำสวนแก่ลูกหลาน โดยการปลูกฝังและถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พืชผักที่ปลูกหลัก ๆ ประกอบด้วย ลงสาด และลองกอง และพืชผักผลไม้ที่นำมาประกอบอาหารในครอบครัว พวกพริก มะเขือ พัก แพง แดงกวา พืชผักเหล่านี้ มีวิธีการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองในฤดูกาลถัดไป บ้านสวนเขื่อนจึงเป็นหมู่บ้านที่ร่มรื่นไปด้วยพืช

สวนและไม้ป่าธรรมชาติ และการทำสวนก็มีการปรับเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย พร้อมกับพูดคุยถามไถ่สารทุกข์สุกดิบกัน โดยต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ ลำต้นสูงจะปลูกไว้ที่บริเวณข้างบ้านและหลังบ้าน บริเวณหน้าบ้านใกล้ถนนจะปลูกพืชผักสวนครัว ที่มีต้นเตี้ย อายุสั้น พืชผักที่ปลูกได้เมล็ดพันธุ์จากการเก็บรักษาและการแบ่งปันกันในชุมชน ผลผลิตเพื่อบริโภคและแบ่งปันให้ญาติพี่น้อง ที่เหลือจึงขาย

สรุปได้ว่า คุณค่าและความสัมพันธ์สังคมของสวนหลังบ้านเกิดขึ้นบนฐานระบบความสัมพันธ์และประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน การพูดคุยแลกเปลี่ยนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทำสวนบ้าน การแบ่งปันผลผลิต การบริจาคทาน และการทำสวนบ้านเป็นปัจจัยสำคัญในการพึ่งตนเองของชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

4.1 คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านสุขภาพ ในอดีตเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนมีวิถีการอยู่การกินโดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีการทำเกษตรเพื่อยังชีพ ดิน น้ำ ป่า ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่มีอายุยืนและไม่ค่อยเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสวนบ้านพบว่า พืชผักจากสวนหลังบ้านเป็นพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่นและ คุณค่าต่อสุขภาพของคนชุมชนดังนี้

4.1 สุขภาพทางร่างกาย การทำสวนบ้าน มีประโยชน์ต่อร่างกายหลายด้านประกอบด้วย

4.1.1 ทำให้ร่างกายสมบูรณ์และแข็งแรง เนื่องจากเกษตรกรได้ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอจากการขุดแปลงปลูกพืชผัก การดูแลรักษาพืชผัก ส่งให้ร่างกายเกิดการเคลื่อนไหวทุกส่วน หัวใจมีการสูบฉีดเลือดอย่างสม่ำเสมอ

4.1.2 สร้างความปลอดภัยในการบริโภค ครอบครัวปลูกพืชผักเอง นำภูมิปัญญาผสมผสานกับเทคโนโลยีการทำเกษตรอินทรีย์ มาใช้ในการดูแลรักษา เก็บรักษาพันธุ์ไว้ปลูกเอง และพืชผักพื้นบ้านมีความต้านทานต่อโรค ไม่ต้องใช้สารเคมีในการกำจัดแมลง จึงมีความปลอดภัยเมื่อนำพืชผักในสวนบ้านไปประกอบอาหารการกินประจำวัน

4.2 คุณค่าด้านอารมณ์และจิตใจ เกษตรกรบ้านสวนเขื่อน ปลูกพืชผักในสวนบ้านตามภูมิปัญญา ความคิด ความเชื่อในการปลูกที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมา ทำให้เกิดคุณค่าความสัมพันธ์ทางจิตใจ การปลูกไม้มงคล รอบๆบริเวณบ้าน สร้างความอบอุ่นใจสร้างความเชื่อมั่น ความรู้สึกปลอดภัย และแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามและด้วยนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย จึงนำพืชผักผลไม้ใน สวนบ้านไปบริจาคทำบุญ ซึ่งส่งผลต่อคุณค่าและความสัมพันธ์สูงสุดด้านจิตใจของเกษตรกรเอง

สรุปได้ว่า คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านสุขภาพของสวนบ้านนั้น เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งทางร่างกาย ความคิด ความเชื่อ อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนมีสุขภาพดี คุณค่าและความสัมพันธ์ทางร่างกาย ที่เห็นเด่นชัด คือ เรื่องปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนเรา และส่งผลต่อจิตใจทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่เห็นเด่นชัด คือ การบริจาคนำพืชผักผลไม้จากสวนบ้านมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมและการทำบุญประเพณีต่าง ๆ

4.3 คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม เกษตรกรบ้านสวนเขื่อน มีภูมิปัญญาในการเลือกแหล่งที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำและที่ทำกิน สวนบ้านก็เป็นวิธีการผลิตหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการพึ่งตนเองของชุมชน การทำสวนบ้านนอกจากผลิตปัจจัยสี่ให้แก่อนแล้ว ต้นไม้ใหญ่น้อยยังเป็นผู้ผลิตที่สำคัญในระบบนิเวศน์ ในการผลิตออกซิเจนให้คนสัตว์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้หายใจและดูดคาร์บอนไดออกไซด์เพื่อมาใช้ในการสังเคราะห์แสง ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ และช่วยลดภาวะโลกร้อนได้ ภูมิปัญญาการเพาะปลูกต้นไม้ในสวนที่เอื้อประโยชน์ต่อพืชพันธุ์ด้วยกัน การปลูกพืชสมุนไพรหรือต้นไม้ขนาดเล็กไม่ต้องการแสงแดดมาก เป็นพืชคลุมดินปลูกใต้ต้นไม้ขนาดใหญ่ ที่ให้ร่มเงาและให้ปุ๋ยจากใบที่ร่วงหล่นลงมา ย่อยสลายโดยสัตว์เล็ก ๆ ที่อยู่ในดิน พืชพื้นล่างก็ได้รับอาหารจากการย่อยสลายซากพืชเหล่านี้ ไม่ต้องดูแลใส่ปุ๋ยหรือรดน้ำพรวนดินก็ให้ผลผลิตตามฤดูกาล นอกจากนี้พืชสวนหลังบ้านยังเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งผลิตอาหารของสัตว์พวกนก หนู มด และแมลงต่าง ๆ พืชสวนก็จะได้ประโยชน์จากสัตว์เหล่านี้ เป็นการเอื้อประโยชน์แก่กันและกัน และสร้างความสมดุลของระบบนิเวศน์

สรุปได้ว่า คุณค่าและความสัมพันธ์ของสวนบ้านที่มีต่อสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ปรับปรุงความสมดุลของอากาศ ดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และคายออกซิเจน ซึ่งคนสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ใช้หายใจ 2) เพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ดิน ซากพืชถูกย่อยสลายด้วยสัตว์เล็ก ๆ ในดินและเป็นปุ๋ยแก่พืชด้วยกัน 3) สร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศน์เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์และแมลงต่าง ๆ

4.4 คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำเกษตรบ้านสวนเขื่อนมีพื้นฐานของความคิดความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีและการประกอบพิธีกรรมที่มีเอกลักษณ์ของคนภาคเหนือที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จากการสำรวจพบว่า พืชผักในสวนบ้านนอกจากตอบสนองในเรื่องปัจจัยสี่ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตแล้ว เกษตรกรยังนำพืชผักในสวนและผลไม้มาแลกเปลี่ยนแบ่งปันแก่ญาติพี่น้อง และที่สำคัญยังนำสิ่งของเหล่านี้ไปร่วมทำบุญที่วัด และเครื่องกองบุญในการทำบุญประเพณีเกี่ยวกับ

พระพุทธศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับบุคคล ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เป็นความเชื่อที่อยู่บนฐานระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

สรุปได้ว่า พืชสวนบ้านมีคุณค่าและความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนเป็นแหล่งผลิตปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานความจำเป็นของคนเรา มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและถือเป็นจารีตประเพณีอันดีงามของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อน คุณค่าและความสัมพันธ์ของสวนบ้านเป็นวิถีการผลิตเพื่อพึ่งตนเองของชุมชน โดยอาศัยระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งอยู่บนฐานความมั่นคงของทรัพยากรและฐานการผลิต ตลอดจนองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกถึงการพึ่งตนเองของชุมชนอย่างแท้จริง

บทสรุปจากการศึกษาวิจัย พบว่า สวนบ้านเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อน ที่พบการทำสวนบ้านของเกษตรกรมี 4 รูปแบบ คือ

1. การทำสวนบ้านที่ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่นๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร จำนวน 26 ราย เกษตรกรทำสวนบ้านรูปแบบนี้มากที่สุดเพราะเป็นการทำเกษตรแบบดั้งเดิมที่เกษตรกรได้รับการสืบทอดวิธีการทำเกษตรจากบรรพบุรุษที่มีประวัติศาสตร์การทำเกษตรในเรื่องการจัดการที่ดินแบบผสมผสานมายาวนาน
2. การทำสวนบ้านที่ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่นๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร+ไม้ยืนต้น จำนวน 5 ราย
3. การทำสวนบ้านที่ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่นๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร+เลี้ยงสัตว์ จำนวน 3 ราย และ
4. การทำสวนบ้านที่ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่นๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร+เลี้ยงสัตว์+ไม้ยืนต้น จำนวน 5 ราย

ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ สามารถแบ่งเป็นลักษณะภูมิสังคมทางกายภาพและภูมิปัญญาที่ใช้ในการดูแลรักษาในการสร้างเอกลักษณ์ให้กับผลกลางสาดและลองกอง

ตำบลสวนเขื่อน มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา มีการชะล้างธาตุอาหารจากเขาสูงที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และเป็นพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำคือห้วยแม่แถม ทำให้พืชที่ต้องการดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และความชื้นสูงขึ้นได้ดี กลางสาดและลองกองเป็นพืชที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ดังกล่าว โดยแหล่งพันธุ์ในครั้งแรกได้มีการนำมาจากจังหวัดอุดรธานี อาจสังเกตได้จากสภาพพื้นที่ปลูกซึ่งมีลักษณะเหมือนกับที่ปลูกในจังหวัดอุดรธานี จึงมีการทดลองปลูก และคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ตำบลสวนเขื่อนมีลักษณะดินที่เอื้อต่อการปลูกพืชชนิดดังกล่าว คือ

ดินที่อยู่บริเวณที่พบการปลูกต้นยางสดและลองกองนั้นเป็นดินคางเอนและดินคล้ายดินแพร์ที่มีจุดประสีเทาและมีสีน้ำตาล ชุดดินคางเอน จัดเป็นดินทรายแป้งละเอียดลึกลงมากที่เกิดจากตะกอนน้ำพามาทับถมจากพื้นที่สูงในลักษณะการแพร่กระจายตามความแรงของกระแสน้ำบริเวณพื้นที่เนินตะกอนน้ำพารูปพัด (alluvial fan) สภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย ความลาดชันน้อยกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ การระบายน้ำดีปานกลาง ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ปานกลาง การไหลบ่าของน้ำบนผิวดินปานกลาง และความอุดมสมบูรณ์ปานกลางลักษณะและสมบัติดินดินแพร์ที่มีจุดประสีเทาและมีสีน้ำตาล จัดเป็นดินร่วนละเอียดลึกลงมากที่เกิดจากตะกอนน้ำพามาทับถมจากพื้นที่สูงในลักษณะการแพร่กระจายตามความแรงของกระแสน้ำ บริเวณพื้นที่ตะพักหรือเนินตะกอนน้ำพารูปพัด (terrace or alluvial fan) สภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย ความลาดชัน น้อยกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ การระบายน้ำค่อนข้างเร็ว ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ปานกลาง การไหลบ่าของน้ำบนผิวดินปานกลาง และความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ซึ่งยางสดและลองกองเป็นไม้ผลในสกุลเดียวกัน ลักษณะของยางสด ใบบางกว่าลองกอง เส้นใบไม่เด่นชัด ผลเล็กกว่าลองกอง ผลสุกมีสีเหลืองนวล เปลือกบางมียางเหนียว มีเมล็ด 2-3 เมล็ดต่อผล ส่วนลองกองมีเมล็ดน้อยหรืออาจจะไม่มีเมล็ดเลย ใบมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก คือมีสีเขียวเข้ม และมีร่องใบลึก ทำให้ดูเหมือนกับว่าใบหยักเป็นคลื่น ไม้ผลทั้งสองชนิดนี้นั้นเป็นผลไม้เมืองร้อนที่ขึ้นได้ดีในสภาพพื้นที่ร้อนชื้น อุณหภูมิที่เหมาะสมระหว่าง 25 – 30 องศาเซลเซียส ความชื้นในอากาศ 70 – 80% ปริมาณน้ำฝน 2,000 – 3,000 มม./ปี ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลน้อยกว่า 600 เมตร ขึ้นได้ดีในดินร่วนปนทรายที่มีอินทรีย์วัตถุสูง ระบายน้ำได้ดี ดำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นแหล่งหนึ่งของประเทศไทยที่ผลิตยางสดและลองกองได้ดีมีคุณภาพ ประกอบกับสภาพพื้นที่ในตำบลสวนเขื่อนนั้นมีลักษณะที่สอดคล้องเหมาะสมกับการปลูกยางสดและลองกองได้เป็นอย่างดี จึงส่งผลให้เกษตรกรยังคงสภาพไว้และดำเนินการปรับปรุงคัดเลือกพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในปัจจุบันต่อไป

ภูมิปัญญาที่ใช้ในการดูแลรักษาผลยางสดและลองกอง

ภูมิปัญญาเรื่องน้ำ คือ เกษตรกรได้ใช้ภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาเรื่องน้ำ โดยการคลุมโคนต้นยางสดและลองกองด้วยใบที่ร่วงหล่นของต้นยางสดและลองกองเองและนำเอาต้นกล้วยมาตัดเป็นท่อนมาวางใต้โคนต้นร่วมกับเศษใบไม้ที่ร่วงหล่น เพื่อเป็นการกักเก็บความชุ่มชื้นในดินและไม่ให้น้ำระเหยแห้งเร็ว

ภูมิปัญญาเรื่องการทำศัตรูพืช เกษตรกรมีวิธีการกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ ซึ่งในการปลูกยางสดและลองกองนั้นจะมีผีเสื้อมวนหวานเข้ามาบกรวน ผีเสื้อมวนหวานเป็นผีเสื้อ

กลางคืนที่มีขนาดใหญ่ บินเร็วตัวเต็มวัยจะดูดกินน้ำหวานจากผลไม้ทุกชนิด ทำให้ผลไม้เกิดความเสียหาย และหลอว์ง ผีเสื้อจะทำลายผลไม้โดยใช้ปาก (Proboscis) ที่แข็งแรงซึ่งมันอยู่ได้หัวแทงทะลุผ่านเปลือกของผลไม้เข้าไปดูดกินน้ำหวาน ภายในเนื้อผลไม้ แผลที่ถูกเจาะจะเป็นรู ทำให้ น้ำหวานไหลออกมาเป็นที่ดึงดูดแมลงชนิดอื่น ๆ ให้เข้ามาทำลายซ้ำเติมอีกการป้องกันกำจัดผีเสื้อ มวนหวาน ทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่เกษตรกรตำบลสวนเขื่อนใช้ กำจัดผีเสื้อมวนหวานนั้นคือ การใช้ไฟล่อให้ตัวเต็มวัยบินมาเล่นไฟและตกลงมาจนน้ำสบู่ที่วางได้ฐานหลอด หรือจะไม่ใช้น้ำสบู่แต่อาจเป็นยางขนุน หรือสารเคมีอื่นที่เจ้าของสวนจะเลือกใช้ก็ได้ ส่วนศัตรูพืชอีกชนิดที่เป็นปัญหา คือ หนอนเจาะเปลือก เกษตรกรได้ใช้กระบอกและมดในการช่วยกำจัด โดยใช้แมลงห้ำหั่นกันเอง ซึ่งวิธีนี้ช่วยลดอันตรายจากการใช้สารเคมีและผลเสียที่ไม่คุ้มทุน ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจากการซื้อสารเคมีกำจัดศัตรูพืชหรือสุขภาพที่ทรุดโทรมลงจากการสะสมของสารพิษ และสารตกค้างที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ส่วนในการป้องกันโรคระบาดของโคนม เกษตรกรได้ใช้ปูนขาวโรยใต้โคนคั้น เพื่อช่วยลดการระบาดของโรคโคนมได้

ภูมิปัญญาในการเพิ่มมูลค่าและความเป็นเอกลักษณ์ให้กับผลยางสดและลองกอง เกษตรกรของชาวตำบลสวนเขื่อนได้นำเอาต้นเสนหางหลง ไปปลูกไว้ใต้ต้นยางสดและต้นลองกอง เพื่อเพิ่มความหอมให้กับผลของยางสดและลองกอง จึงทำให้เป็นเอกลักษณ์ที่เมื่อใครได้รับประทานแล้วจะต้องรู้ทันทีว่าเป็นยางสดและลองกองที่ปลูกจากตำบลสวนเขื่อน

นับตั้งแต่ การเลือกพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่การอพยพมาตั้งถิ่นฐาน การสืบทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเพาะปลูก สร้างสังคมเกษตรกรรม ผลิตพืชเพื่อเลี้ยงชีพ ที่ยังประกอบไปด้วยคุณค่าและความสัมพันธ์ กับการดำรงชีวิตด้านปัจจัยสี่ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และยังยึดถือเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตด้านความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของเกษตรกร ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยที่ยังคงอยู่บนพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ซึ่งนับเป็นวิถีชีวิตที่มีความสุข โดยปัจจัยที่มีนัยสำคัญต่อความสุขมวลรวมของเกษตรกรในชุมชนบ้านสวนเขื่อน คือ การพึ่งตนเอง การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว วัฒนธรรมประเพณี ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความพึงพอใจในงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีการปลูกฝังและสืบทอดแก่ชนรุ่นหลังต่อไป,